

ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ КРЕДИТНО- КООПЕРАТИВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

О. В. МАНЖУРА, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Світова практика свідчить, що кооперативні банки відіграють винятково важливу роль у фінансуванні аграрного сектора економіки, сприяють налагодженню надійної системи фінансування дрібного підприємництва у сільському господарстві. Актуальність дослідження пояснюється відсутністю в Україні кооперативних банків ланки спеціалізованих банків, які б займалися реалізацією однотипних видів послуг. Мета статті – узагальнити зарубіжний досвід функціонування діяльності кооперативних банків і виробити рекомендації для України. Розглянуто переваги кооперативних банків, фактори їх стійкості та довіри членів на основі узагальнення зарубіжного досвіду. Надано оцінку вітчизняному законодавству, що регламентує питання кооперативних банків. Визначено перспективи створення дворівневої кредитно-кооперативної системи України та роль у цьому процесі кредитних спілок.

Ключові слова: кредитно-кооперативна, система, модель, спілки.

Світова практика свідчить, що кооперативні банки відіграють винятково важливу роль у фінансуванні аграрного сектора економіки, сприяють налагодженню надійної системи фінансування дрібного підприємництва у сільському господарстві. В Україні немає ланки спеціалізованих банків, які б займалися реалізацією однотипних видів послуг, відсутні кооперативні банки [1, с. 57]. За таких умов основним джерелом кредитних ресурсів для вітчизняних аграріїв є кредити комерційних банків. Але останні більше зацікавлені у кредитуванні великих агропідприємств, які монополізують товарне сільськогосподарське виробництво та витісняють із ринку малі та середні підприємства. Для комерційних банків надання мікрокредитів не є привабливим, що виражається у високих процентних ставках. За таких умов доступ кооперативних організацій України до кредитних ресурсів є ускладненим, що стримує їх розвиток [2, с. 33].

Мета статті – узагальнити зарубіжний досвід функціонування діяльності кооперативних банків і виробити рекомендації для України.

У розвинутих країнах саме кооперативні банки є базою для становлення та зростання малого і середнього бізнесу [3, с. 13]. Для країн-членів ЄС характерне поширення кооперативних і спеціалізованих кредитних інститутів, які ефективно функціонують [4, с. 8]. Важливим є досвід діяльності банківського сектора Німеччини, який позначається терміном ідіосинкратичний (від грец. *Idios* – особливий, незвичний, унікальний, ексклюзивний) [5, с. 361]. Це своєрідна триелементна банківська система, в якій невелика кількість приватних банків жорстко конкурує із менш орієнтованими на отримання прибутку державними регіональними й ощадними банками, а також із різними кооперативними фінансовими інститутами. Проміжний характер між комерційними та кооперативними банками мають етичні банки, які виникли у середині 1980-х рр., зокрема у Канаді та Швейцарії [6, с. 89]. На противагу традиційним банкам, етичні банки визначають прибутковість не тільки з фінансового, але й із соціального погляду. Для етичних банків це означає, що максимальне збільшення прибутку – не єдина мета їх діяльності. Етичні бан-

ки у своїй фінансовій діяльності підтримують такі вимоги: концентруються на накопиченні заощаджень, розподілі кредитів; фінансують проекти соціального й екологічного напрямів; підтримують солідарність між вкладниками та позичальниками; здійснюють кредитування соціально значущих проектів на пільговій основі; зосереджують увагу на місцевих і регіональних проблемах; не реалізують міжнародних стратегій, не є учасниками фінансового ринку.

Особливістю кооперативних банків Європи є відсутність єдиної універсальної моделі, яка у всіх деталях є притаманною кожному кооперативному банку. Європейський кооперативний сектор є «спільнотою з відмінностями», оскільки існує єдиний набір базових принципів, а практична діяльність у багатьох сферах різниться. Це зумовлює гнучкість кооперативної моделі, можливість її адаптувати до умов конкретного бізнес-середовища. Базовими засадами функціонування кооперативних банків є: створення на засадах кооперації шляхом внесків (майнових і грошових) його засновників не для отримання прибутку, а з метою взаємодопомоги своїм членам; рівний і вільний доступ до кредитних ресурсів членів банку; формування вигідної для членів тарифно-цінової політики тощо [7, с. 167].

Кооперативна модель ведення банківського бізнесу, поширена в Європі, має високу довіру серед населення, є стабільною і стійкою до фінансових потрясінь, сприяє розвитку малого й середнього бізнесу. Іноземний досвід, зокрема Німеччини, свідчить, що кредитні кооперативні банки відіграють важливу роль у боротьбі з відмиванням грошей, реалізуючи екстенсивні та ефективні заходи анти легалізації [8, с. 15].

Стійкий розвиток кооперативних банків обумовлюють такі фактори [9, с. 93]:

1. Клієнтами кооперативних банків є перш за все власники-пайовики. Відносини з пайовиками і клієнтами базуються на багатолітній стабільності та надійності, яка зумовлена також іншими аспектами організації кооперативної моделі банківського бізнесу, яка забезпечує акумуляцію значного масиву внесків дрібних інвесторів і постійність клієнтської бази.

2. Кооперативні банки спеціалізуються в першу чергу на кредитуванні малого й середнього бізнесу своїх пайовиків і їх споживчих потреб, незначні обсяги наданих кредитів знижують ризики, що особливо відчутно в умовах фінансової нестабільності. Також кредитні кооперативи як організації фінансової взаємодопомоги не націлені на отримання надприбутків й уникають ризикових стратегій.

3. Структура управління кооперативних банків підпорядковується системній ієрархічній координації у мережі на чолі з центральною інституцією, переважно у формі центрального кооперативного банку чи національної асоціації кооперативних банків і спілок. Центральна інституція має певну автономію у рефінансуванні, регулює ліквідність банків системи, перерозподіляючи надлишкові кошти між ними та розміщує їх на фінансових ринках.

4. Важливим аспектом побудови системи управління кооперативних банків є принцип «одна особа – один голос», що забезпечує паритетну участь усіх пайовиків в управлінні банком незалежно від їх статусу та унеможливує фінансові махінації, рейдерські напади тощо.

Особливістю банківського сектора України є універсальність банків. Крім того, протягом останнього часу відбуваються процеси поглинання регіональних банків великими системними банками.

В Україні можливість створення кооперативних банків передбачена законодавством. Відповідно до статті 338 Господарського Кодексу України, кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності [10]. Відповідно до закону можна створювати місцеві та центральні кооперативні банки. Статутний фонд кооперативного банку поділяється на паї. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від його участі (паю) у статутному фонді банку має право одного голосу.

Кооперативний банк створюється в порядку, передбаченому Законом «Про банки і банківську діяльність» [11]. Законодавство про ко-

операцію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить зазначеному Закону. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації.

Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки. До функцій центрального кооперативного банку, крім загальних функцій, передбачених Законом «Про банки і банківську діяльність», належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлює Національний банк України відповідно до статті 31 Закону «Про банки і бан-

ківську діяльність». Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 млн грн.

Національний банк України має право встановлювати для окремих юридичних осіб, які мають намір здійснювати банківську діяльність, залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний розмір статутного капіталу на момент їх державної реєстрації, але не нижче розміру, передбаченого статтею 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

В Україні у поточний час немає жодного кооперативного банку, утім станом на 01.01.2014 р. в Україні налічувалось 624 кредитних спілки, їх сукупний капітал становив 2598,8 тис. грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл кредитних спілок за обсягом їх активів станом на 01.01.2014 р. (побудовано за [12])

Групи кредитних спілок (КС) за обсягом активів, млн грн	Обсяг активів, млн грн	Кількість КС, од.	Частка групи, %	
			у кількості КС	в активах
більше 100	110,7	1	0,2	4,3
50–100	566,8	8	1,6	21,8
10–50	947,3	48	9,5	36,5
5–10	347,2	50	9,9	13,4
1–5	563,8	220	43,7	21,6
до 1	63,0	177	35,1	2,4
ВСЬОГО	2598,8	504	100	100

У загальному обсязі активів найбільшу частку (36,5 %) становить група із 48 кредитних спілок (9,5 % від кількості кредитних спілок) з обсягом активів від 10 до 50 млн грн. Крім того, значна частка активів (21,8 %) припадає на 8 кредитних спілок (1,6 %) з обсягом активів від 50 до 100 млн грн. Лише одна кредитна спілка має активи більше 100 млн грн, у третини від загальної кількості розмір активів

не досягає 1 млн грн. Низька фінансова потужність українських кредитних спілок обмежує можливість створення ними кооперативних банків з мінімальним розміром статутного капіталу 500 млн грн.

Розвитку кооперативного руху в кредитній сфері АПК перешкоджають такі фактори: відсутність фінансових ресурсів, недовіра населення до різного виду фінансових структур,

необізнаність і недостатня інформованість населення про принципи та переваги кооперації.

Центральною спілкою споживчих товариств України засновано ПАТ «АБ «Укоопспілка». АБ «Укоопспілка» зареєстровано Національним банком України 25.10.93 р. за номером 204 у формі товариства з обмеженою відповідальністю, рішенням загальних зборів (від 04.07.1994 р.) перетворено на відкрите акціонерне товариство – АБ «Укоопспілка».

Станом на 01.01.2014 р. частка Укоопспілки у статутному капіталі банку становить 87,54 %. Банк є універсальною кредитною установою, що акумулює грошові ресурси підприємств, установ і організацій різних форм власності, а також громадян і направляє їх на реалізацію економічних і соціальних програм відповідно до рішень загальних зборів акціонерів банку. Банк створений і направляє свою діяльність на забезпечення комплексного, кредитного, розрахункового, касового, валютного обслуговування підприємств, установ і організацій споживчої кооперації та підприємств інших форм власності, підтримку розвитку фермерських господарств, торгівлі та насичення споживчого ринку товарами та послугами. Станом на 01.01.2014 р. обсяг кредитів, наданих підприємствам торгівлі, таким, що здійснюють ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, становить 61382 тис. грн, або 29,13 % загального кредитного портфеля. У сільське господарство, мисливство, лісове господарство направлено 45283 тис. грн кредитних коштів (21,49 % їх загального обсягу). Банк переважно працює із небанківськими установами, частково з іншими банками. Отже, Укоопспілка обрала модель універсального, а не кооперативного банку.

Створенню кооперативних банків має передувати розвиток регіональних спілок кредитної кооперації, об'єднаних кредитних спілок [13, с. 44]. Україна потребує створення типової для зарубіжних країн системи кредитної кооперації – трирівневої (пірамідальної) кооперативної банківської системи з обов'язковим проходженням структуроутворюючих процесів «знизу вгору» (місцевий, регіональний і національний рівні) [14, с. 7]. Створення

системи кооперативних банків дозволить зосередити грошові ресурси сільського населення, забезпечити раціональне фінансування аграрної галузі та оперативне реагування на її потреби, а також здешевити кредити для сільгоспвиробників.

Підсумуємо вищезазначене.

По-перше, світовий досвід переконує у довірі та стійкості кредитно-кооперативного сектора, що ґрунтується на взаємній допомозі членів, менш ризиковій діяльності, демократичності управління, нагляді з боку центральних структур.

По-друге, законодавством України передбачена можливість створення місцевих і центрального кооперативного банків. Потенційними власниками місцевих кооперативних банків можуть стати кредитні спілки та інші кооперативні об'єднання. Перевагами створення кооперативних банків для кредитних спілок є: можливість користування банківськими продуктами, проведення безготівкових розрахунків, покращення якості послуг для клієнтів. Фактором, що уповільнює процеси створення кооперативних банків, є низька фінансова потужність вітчизняних кредитних спілок. Тому на законодавчому рівні доцільно розглянути питання про зниження мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку.

По-третє, створення дворівневої кооперативної кредитної системи України на чолі з центральним кооперативним банком дозволить забезпечити кооперативним банкам доступ до необхідних фінансових ресурсів як шляхом їх перерозподілу в межах системи кредитної кооперації, так і залученням відповідних ресурсів із зовнішніх джерел. Така модель дозволить також побудувати ефективну систему нагляду за місцевими кооперативними банками.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування концептуальних засад створення кооперативного банку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Другов О. О. Політика регіонального розвитку банківської системи України / О. О. Другов //

- Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 56–60.
- Drugov O. O. Politika regionalnogo rozvitku bankivskoyi sistemi Ukrayini / O. O. Drugov // Visnik Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi справи. – 2006. – № 1. – С. 56–60.
2. Дадашев Б. А. Перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні / Б. А. Дадашев, О. І. Гриценко, Л. В. Єременко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Т. 24. – С. 30–41.

Dadashev B. A. Perspektivi rozvitku kreditnoyi kooperatsiyi v Ukrayini / B. A. Dadashev, O. I. Gritsenko, L. V. Eremenko // Problemi i perspektivi rozvitku bankivskoyi sistemi Ukrayini : zb. nauk. pr. / Derzhavniy vischiy navchalniy zaklad «Ukrayinska akademiya bankivskoyi справи Natsionalnogo banku Ukrayini». – Sumi, 2009. – Т. 24. – С. 30–41.

 3. Кіреєв О. І. Розвиток інфраструктури банківського сектора / О. І. Кіреєв, Р. М. Набок // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2005. – Т. 12. – С. 9–16.

Kireev O. I. Rozvitok Infrastrukturi bankivskogo sektora / O. I. Kireev, R. M. Nabok // Problemi i perspektivi rozvitku bankivskoyi sistemi Ukrayini / Derzhavniy vischiy navchalniy zaklad «Ukrayinska akademiya bankivskoyi справи Natsionalnogo banku Ukrayini». – Sumi, 2005. – Т. 12.

 4. Консігліо Дж. А. Приватизація фінансових компаній в країнах Центральної та Східної Європи – огляд / Дж. А. Консігліо // Банки та банківські системи. – 2007. – № 2. – С. 4–12.

Konsiglio Dzh. A. Privatizatsiya finansovih kompaniy v krayinah Tsentralnoyi ta Shidnoyi Evropi – oglyad / Dzh. A. Konsiglio // Banki ta bankivski sistemi. – 2007. – № 2. – С. 4–12.

 5. Шиндер О. В. Місце регіональних банків на фінансовому ринку: досвід Німеччини / О. В. Шиндер // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Вип. 29. – С. 359–366.

Shinder O. V. Mistse regionalnih bankiv na finansovomu rinku: dosvid Nimechchini / O. V. Shinder // Problemi i perspektivi rozvitku bankivskoyi sistemi Ukrayini : zb. nauk. pr. / Derzhavniy vischiy navchalniy zaklad «Ukrayinska akademiya bankivskoyi справи Natsionalnogo banku Ukrayini». – Sumi, 2010. – Вип. 29. – С. 359–366.

 6. Паулет Е. Негласна практика Базель III: дані по банківській системі Канади та етичним банкам / Е. Паулет // Банки та банківські системи країн світу : зб. наук. пр. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Т. 4. – № 3. – С. 85–92.

Paulet E. Neglasna praktika Bazel III: dani po bankivskiy sistemi Kanadi ta etichnim bankam / E. Paulet // Banki ta bankivski sistemi krayin svitu: zb. nauk. pr. / Derzhavniy vischiy navchalniy zaklad «Ukrayinska akademiya bankivskoyi справи Natsionalnogo banku Ukrayini». – Sumi, 2011. – Т. 4. – № 3. – С. 85–92.

 7. Стойка В. С. Розвиток та функціонування кооперативних банків: зарубіжний досвід / В. С. Стойка // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 165–170.

Stoyka V. S. Rozvitok ta funktsionuvannya kooperativnih bankiv: zarubizhniy dosvid / V. S. Stoyka // Teoretichni i praktichni aspekti ekonomiki ta intelektualnoyi vlasnosti. – 2013. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 165–170.

 8. Кремер Г. Боротьба німецьких банків з відмиванням грошей – результати емпіричного дослідження / Г. Кремер // Банки та банківські системи. – 2009. – Т. 2. – № 3. – С. 11–17.

Kremer G. Borotba nimetskih bankiv z vidmiannyam groshey – rezultati emprichnogo doslidzhennya / G. Kremer // Banki ta bankivski sistemi. – 2009. – Т. 2. – № 3. – С. 11–17.

 9. Чікіта І. Б. Кооперативна модель банківського бізнесу в Європі: досвід для України / І. Б. Чікіта // Вісник Львівської комерційної академії. – 2013. – Вип. 40. – С. 90–97.

Chikita I. B. Kooperativna model bankivskogo biznesu v Evropi: dosvid dlya Ukrayini /

- I. В. Chikita // Visnik Lvivskoyi komertsyynoyi akademiyi. – 2013. – Vip. 40. – S. 90–97.
10. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана.
- Gospodarskiy kodeks Ukrayini : Zakon Ukrayini vId 16.01.2003 r. № 436-IV [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Nazva z ekrana.
11. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана.
- Pro banki i bankivsku diyalnist [Elektronniy resurs] : Zakon Ukrayini vid 07.12.2000 r. № 2121-III. – Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Nazva z ekrana.
12. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2013.pdf. – Назва з екрана.
- Pidsumki diyalnosti kreditnih ustanov za 2013 rik [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2013.pdf. – Nazva z ekrana.
13. Дадашев Б. А. Кредитні кооперативи в Україні: проблеми і перспективи розвитку / Б. А. Дадашев // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 10. – С. 43–45.
- Dadashev B. A. Kreditni kooperativi v Ukrayini: problemi i perspektivi rozvitku / B. A. Dadashev // Visnik Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi spravi. – 2001. – № 10. – S. 43–45.
14. Климяк Л. М. Формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку: регіональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 / Л. М. Климяк ; Держ. агрокол. ун-т. – Житомир, 2003. – 20 с.
- Klmyuk L. M. Formuvannya ta funktsionuvannya infrastrukturi agrarnogo rinku: regionalniy aspekt : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.07.02 / L. M. Klmyuk ; Derzh. agroekol. un-t. – Zhitomir, 2003. – 20 s.

А. В. Манжура, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Перспективная модель кредитно-кооперативной системы Украины.**

Аннотация. Мировая практика показывает, что кооперативные банки играют исключительно важную роль в финансировании аграрного сектора экономики, способствуют налаживанию надежной системы финансирования мелкого предпринимательства в сельском хозяйстве. Актуальность исследования объясняется отсутствием в Украине кооперативных банков и системы специализированных банков, которые занимались бы реализацией однотипных видов услуг. Цель статьи – обобщение зарубежного опыта функционирования деятельности кооперативных банков и выработка рекомендаций для Украины. Рассмотрены преимущества кооперативных банков, факторы их устойчивости и доверия членов на основе обобщения зарубежного опыта. Дана оценка отечественному законодательству, регламентирующему вопрос кооперативных банков. Определены перспективы создания двухуровневой кредитно-кооперативной системы Украины и роль в этом процессе кредитных союзов.

Ключевые слова: кредитно-кооперативная, система, модель, союзы, Украина.

O. V. Manzhura, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). **Perspective model of Ukraine credit-co-operative system.**

Summary. The world practice shows that cooperative banks play a crucial role in financing the agricultural sector, promote the establishment of a reliable system of financing small businesses in agriculture. The actuality of the investigation is explained by the lack of cooperative Ukraine bank and level

of specialized banks, which would be involved in implementation of similar types of services. To summarize the foreign experience of the activities of cooperative banks and make recommendations for Ukraine. The advantages of cooperative banks, the factors of stability and confidence of members based on a synthesis of international experience. The assessment of national legislation that regulates the cooperative banks. Is given perspectives for creating a two-level cooperative credit system of Ukraine and the role of credit unions in this process are defined.

Keywords: *credit cooperative, system, model, unions, Ukraine.*